

Šárka Waisová: *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích.*

1. vydání. Praha: Portál, 2005, 206 stran, ISBN 80-7178-390-0.

Konec studené války přinesl obrovské uvolnění mezinárodního napětí a výraznou demilitarizaci světové politiky a ekonomiky. V euroatlantické oblasti prudce poklesl strach z války a její evropská část se oddala příjemnému čerpání mírových dividend. Slastné okamžiky neměly však dlouhé trvání ani celosvětovou působnost. Stali jsme se svědky válečného dělení někdejší Jugoslávie, válek v postsovětském prostoru a trvale nás děsí hrůzy bojů v tzv. historickém světě (Fukuyama). Lidstvo si znovu klade otázku, zda je možné válkám zabránit, nebo alespoň zkrátit jejich trvání a snížit lidské utrpení. Při hledání odpovědí na tuto a další otázky se po skončení studené války věnuje zvýšená pozornost oboru, který je zaměřen na řešení mezinárodních konfliktů. V USA a v západní Evropě již vyšla řada monografií, které se tímto novým oborem zabývají, ale v České republice něco takového doposud chybělo.

Tato mezera na trhu byla zaceleena ve druhé polovině roku 2005, kdy nakladatelství Portál vydalo publikaci o řešení mezinárodních konfliktů v postkonfrontačním období. Její autorka Šárka Waisová z Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni ji rozdělila do sedmi kapitol. V první z nich připomíná hlavní přístupy k řešení konfliktů mezi státy, které se vytrýbily a uplatňovaly v 19. a 20. století – *kongresová diplomacie, mírové sbory s působností pro západní polokouli, arbitrážní tribunály a arbitrážní komise, záměry a aktivity Společnosti národů a peacekeepingové operace OSN*. Ve druhé kapitole autorka navazuje podrobnějším rozбором rozvoje oboru řešení konfliktů, který čerpá především z oborů mezinárodní vztahy, bezpečnostní studia a výzkum míru. Velmi výstižně připomíná, že smyslem tohoto oboru je minimalizovat násilí ve vztazích mezi státy, překonávat antagonismy mezi rivaly a podporovat přijatelnost a udržitelnost mírových řešení v dlouhodobé perspektivě (*srovnej Waisová, 2005, s. 23*).

V této souvislosti autorka na straně 26 uvádí více či méně diskutabilní tvrzení, že se batedelé oboru (řešení konfliktů) zabývali jaderným odstrašením a logikou použití jaderné zbraně. To ale ve skutečnosti byly primárně náměty vojenské vědy a strategických studií. Navíc z dějin studené války nelze doložit případ, kdy by „logika použití jaderné zbraně“ prospěla při řešení nějakého mezinárodního konfliktu. Něco jiného byl *strach z rozpoutání jaderné války*, kterou nechtěla ani jedna strana. Ten měl silný vliv na rozhodování a jednání politiků i vojáků v době krizí, z nichž nejvýznamnější byla karibská krize v roce 1962. I v době, kdy jedna strana měla v počtu jaderných hlavic převahu v poměru 17 : 1, se nakonec prosadily věcné argumenty a zdrženlivost a našlo se východisko přijatelné pro obě strany, žádný konflikt nevypukl, a tak ve skutečnosti ani nebylo co řešit.

Ve třetí kapitole autorka připomíná, že každý konflikt má své aktéry, kteří jednají tak, aby prosadili své zájmy a hodnoty, jež jsou neslučitelné. Na to pak logicky navazuje, že zkoumání každého konkrétního konfliktu musí zahrnovat: výzkum jeho pozadí, určení druhu aktérů, výzkum charakteru stran konfliktu, studium příčin konfliktu a výzkum prostředí konfliktu. Autorka velmi srozumitelně vysvětluje, jak těsně a často se prolínají mezinárodní a vnitřní determinanty každého mezinárodního konfliktu. V závěrečné části kapitoly představuje pak nejznámější mezinárodní ústavy, které se problematikou konfliktů zabývají (SIPRI, PRIO, Uppsala Conflict Data Project, projekt KOSIMO).

Ve čtvrté kapitole se autorka zabývá dynamikou konfliktů v mezinárodních vztazích. Podařilo se jí na poměrně malém rozsahu stránek uvést celou řadu důležitých skutečností a myšlenek. Podrobně vysvětluje stupně intenzity konfliktů, jimiž jsou *latentní konflikt, manifestace konfliktu, eskalace konfliktu, mrtvý bod a deeskalace*. V návaznosti na to se podrobně zastavuje u čtyř fází eskalace konfliktů, jimiž jsou *diskuze, polarizace, izolace a destrukce*. U všech těchto fází uvádí konkrétní příklady z moderních světových dějin.

Stejně tak postupuje u vysvětlování různých podob fáze řešení konfliktů, jimiž mohou být *změna pořadí priorit, rozdělení sporného statku, obchod „kus za kus“, sdílená kontrola, přenechání kontroly třetí straně, volba vnějšího mechanismu a odsunutí konfliktu*.

Nejrozsáhlejší část celé recenzované publikace představuje pátá kapitola, nazvaná *Prevence vypuknutí násilí jako nový přístup k řešení konfliktů*. V samém jejím úvodu autorka říká, že jde o snahu „zabránit vypuknutí násilí a jeho rozšíření, snížit utrpení civilního obyvatelstva a i ztráty na životech či majetku a nalézt možnost řešení v jeho počáteční, resp. v jakékoli další nenásilné fázi“ (Waisová, 2005, s. 61). Připomíná koncepční význam Agendy pro mír z roku 1992, činnosti Světové banky (zaostávání, chudoba, nerovná distribuce zdrojů, nedostatek strategických surovin, závislost na vývozu jedné suroviny a další negativní jevy zvyšují pravděpodobnost konfliktu a jeho recidivy) nebo Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE).

Po ocitování několika politiků a teoretiků autorka dospívá ke správnému závěru, že zatím bohužel neexistuje jednoznačná a přesná definice prevence konfliktů. Podrobně se stavuje u problematiky včasného varování a u procesu přezkoumávání rizik – *risk screening process*. Cituje přitom autory, kteří rizika chápou jako jevy objektivního charakteru, jejichž působení nemá naléhavý charakter.¹ Proti tomu stojí názor, který tvrdí, že riziko je vždy jevem subjektivního charakteru, je výsledkem rozhodovacího procesu. Například Ulrich Beck říká, že „rizika jsou vyhnutelné důsledky rozhodnutí“.² Z tohoto úhlu pak nenásilné konflikty v nedávné minulosti, nízké příjmy, vysoká závislost na vývozu jedné suroviny, politická nestabilita, omezení občanských a politických práv, militarizace, etnická dominance, probíhající konflikt v regionu či vysoká nezaměstnanost nejsou riziky, ale jsou spíše nenaléhavými, latentními hrozbami. To je ale věc, která ani v nejmenším nesnižuje závažnost žádného z devíti výše uvedených společenských jevů, které svým dopadem skutečně mohou vytvářet konfliktní potenciál. Stejně tak to ani v nejmenším nesnižuje hodnotu a zajímavost recenzované publikace.

V další části této kapitoly autorka velmi přehledně a srozumitelně připomíná sedm různých nástrojů a mechanismů, které lze využívat při prevenci vypuknutí násilí. Jimi jsou: oficiální i neoficiální diplomacie, preventivní rozmístění ozbrojených sil, ekonomické nástroje (zejména pak rozvojová pomoc), politika (vytváření politických stran a institucí), právo (zejména tribunály pro potrestání válečných zločinů) a média spolu se zavedením systému vzdělávání. Promyšlenost a uspořádanost této kapitoly umocňuje její další část, která pojednává o aktech prevence vypuknutí násilí, jimiž jsou zejména mezinárodní organizace, regionální organizace, nevládní organizace a také jednotlivci (generální tajemník OSN, bývalí státníci a další).

Nesporným přínosem recenzované knížky je také to, že se její autorka rozsáhle věnuje činnosti OBSE, kterou řada jiných autorů přehlídí, nebo dokonce otevřeně podceňuje. Šárka Waisová čtenářům připomíná hlavní myšlenky preventivního působení OBSE: náklady spojené s prevencí jsou zanedbatelné v porovnání se ztrátami v případě vypuknutí konfliktu; velký důraz je kladen na budování důvěry; usiluje se o co největší flexibilitu. Od toho se pak odvíjejí i úkoly krátkodobých a dlouhodobých misí OBSE: monitorování voleb, vytváření prostředí pro politický dialog, dohlížení na implementaci norem, pomoc při výstavbě ozbrojených sil, budování důvěry, podpora nezávislých sdělovacích prostředků, demokratizačního systému, boje s korupcí a budování občanské společnosti. Stejně jako ve všech jiných částech autorka i na tomto místě celý text okamžitě oživuje uvedením konkrétních příkladů a jejich přínosu.

V předposlední (šesté) kapitole se autorka velmi podrobně zabývá problematikou *postkonfliktní rekonstrukce*. Již v jejím úvodu zdůrazňuje, že v tomto případě jde o „mnohem širší pojem, který zahrnuje obnovu státu, ekonomického i politického systému, infrastruktury, zdravotnictví, školství atd.“ (Waisová, 2005, s. 99). V dalších částech kapitoly uvádí pak na správnou míru vztah mezi pojmy nation-building a postkonfliktní rekonstrukce. Připomíná tři fáze postkonfliktní rekonstrukce a její čtyři základní etapy. Pokud jde o jed-

notlivé fáze, jsou jimi: počáteční fáze, fáze transformace a fáze podpory. Hlavními pilíři jsou bezpečnost, spravedlnost doplněná usmířením, sociální a ekonomický blahobyt, vládnutí a politická účast.

V prvním pilíři je hlavní důraz kladen především na zajištění bezpečnosti obyvatelstva a jednotlivců. Waisová připomíná, že v zájmu dosažení tohoto cíle se uplatňuje zejména zajištění demokratické kontroly ozbrojených sil a jejich restrukturalizace, zvýšení transparentnosti bezpečnostních témat a často také profesionalizace ozbrojených sil. Velmi účinným opatřením bývá rovněž ustavení demilitarizovaných zón a jejich kontrola. Ve druhém pilíři se autorčina hlavní pozornost zaměřuje především na vytvoření nestranného právního systému a na vyrovnání s „temnými stránkami“ minulosti. Usiluje se rovněž o usmíření mezi do té doby znesvářenými stranami. Významnou úlohu mohou plnit mezinárodní tribunály, zejména pak *Mezinárodní trestní soud*. Zároveň s tím se svých funkcí ujímají nové soudy, státní zástupci i veřejný ochránce lidských práv.

Při popisu třetího pilíře se hlavní pozornost recenzované knihy soustřeďuje zejména na obnovení základních služeb pro obyvatelstvo a na položení základů pro fungující ekonomický systém a ochranu obyvatelstva před chudobou, epidemiemi a nedostatkem. Waisová připomíná i význam obnovy zdrojů pitné vody a infrastruktury, umožňující její rozvod v postižených oblastech. Dále pojednává o významu obnovy vzdělávacího systému, základní zdravotní péče, kontroly obchodu a potlačení černého trhu.

Ve čtvrtém pilíři je hlavní důraz kladen na vytvoření legitimních, demokratických a účinných politických a správních institucí. Autorka upozorňuje na význam vytváření přechodných vlád a často ustavovaného mezinárodního protektorátu. Na precizní vymezení tří hlavních etap a čtyř nosných pilířů navazuje jasné vymezení rozdílů mezi nation-building a postkonfliktní rekonstrukcí. Autorka správně připomíná, že první z uvedených procesů směřuje k restrukturalizaci vládních institucí v cizí zemi a nelze jej provádět ve vlastní zemi. „*Nation-building tedy představuje komplex aktivit druhého a čtvrtého pilíře postkonfliktní rekonstrukce v její první a druhé fázi, tj. v situaci, kdy jsou na rekonstruovaném území přítomny (mezinárodní) vojenské jednotky.*“ (Waisová, 2005, s. 112–113.)

Na závěr této významné kapitoly Waisová uvádí hlavní podmínky úspěšnosti postkonfliktní rekonstrukce. Jsou jimi zejména předchozí zkušenosti s demokracií, zájem vnější autority a rozsah její činnosti, multilaterální přístup, zapojení sousedních zemí či všech států daného regionu, zdůraznění odpovědnosti bojujících stran za závažné porušení lidských práv a především pak vůle a snaha domácí společnosti.

V závěrečné (sedmé) kapitole se autorka zabývá úlohou OSN při řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. Připomíná nezastupitelnou úlohu *Rady bezpečnosti OSN*, která odpovídá za udržování světového míru a mezinárodní bezpečnosti, a proto se zaměřuje především na konflikty a na konfliktní situace. V části, věnované kolektivnímu managementu konfliktů, autorka velmi přesně vymezuje základní rozdíl mezi *kolektivní bezpečností* a *peacekeepingem*. V prvním případě jde o jednoznačnou identifikaci agresora a o jeho potrestání, zatímco druhý případ „*představuje nestrannou nedonucovací a jen lehce vyzbrojenou misi, která vyžaduje souhlas hostitelského státu*“ (Waisová, 2005, s. 133). Kolektivní management zahrnuje tedy různé multilaterální přístupy k udržení či obnovení pořádku a míru a jde o koordinovanou akci na základě široce definovaných skupinových standardů nebo norem.

Dále autorka velmi přesně vymezuje podstatu zcela nového nástroje předcházení konfliktům, kterým je preventivní rozmístění (*preventive deployment*) a jehož smyslem je „*odstranit protivníky od rozpoutání konfliktu, případně zabránit svou přítomností začínajícímu násilí*“ (Waisová, 2005, s. 135). V další části autorka uvádí základní principy pro mírové operace: jednotky jsou vysílány se souhlasem stran konfliktu; jejich mise nemají donucovací charakter; nepoužívá se síla ani se nehrozí jejím použitím; nasazované jednotky se sestavují z ozbrojených sil malých neutrálních států. Tyto operace by měly být nestranné a podléhají generálnímu tajemníkovi OSN. V návaznosti na to autorka vysvětluje

RECENZE

rozdíly mezi mírovými operacemi první, druhé a třetí generace a podrobně se zastavuje u pojmu *strukturální prevence*.

V závěrečné části poslední kapitoly se autorka zabývá problematikou donucovacích nástrojů, jejichž smyslem je přimět oponenty, aby zastavili či přerušili určité nebezpečné aktivity. Jde o osm cílů: odvrácení agrese či její potrestání, vynucení řešení, obnovení legitimní vlády, záchrana obyvatelstva před genocidou, zabránění šíření zbraní do oblastí konfliktu, snaha zabránit získávání zdrojů umožňujících vést válku, vytvoření bezletových zón a podpora zachování demokratického režimu (*srovnej Waisová, 2005, s. 156*).

Výše uvedené a citované skutečnosti a myšlenky ukazují, že se knížka Šárky Waisové zabývá širokou škálou problémů spojených s řešením konfliktů v dnešním světě. Lze skutečně říci, že v ní je slovům těsno, myšlenkám volno. V podobě této publikace se do rukou čtenářů dostává ucelená a přehledná kniha, kterou jistě uvítají všichni, kdo se zabývají nejen otázkami mezinárodních konfliktů, ale i problematikou mezinárodních bezpečnostních vztahů. Je to především dobrá učebnice pro vysokoškolské studenty, ale určitě se stane vítanou pomůckou středoškolských a vysokoškolských učitelů i vědeckých pracovníků.

Jan Eichler

¹ Colier, Paul – Elliot, Lanni – Hegre, Havard – Hoeffler, Anke-Reynal – Querol, Marta – Sambadis, Nicholas: *Braking the Conflict Trap. Civil War and Development Policy. A World Bank. Policy Research Report.* Oxford: Oxford University Press, 2003.

² Beck, Ulrich: *The Silence of Words: On Terror and War.* *Security Dialog*, Vol. 34, No. 3, s. 257.